

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію «Літературна творчість Олега Лишеги: інтерпретація, контекст, рецепція» Девдери Катерини Михайлівни, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 — українська література

Дисертація «Літературна творчість Олега Лишеги: інтерпретація, контекст, рецепція» Катерини Девдери відповідає вимогам, які ставляться перед роботами такого типу, відповідно їй продумано структурована (складається з анотації, вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків), забезпечена необхідним списком використаних джерел (250 позицій). Її положення представлені в 9-ти публікаціях, із них 5 уміщено в наукових фахових виданнях України (з яких 2 — у наукових фахових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах); 1 — в міжнародному фаховому виданні; 3 — додаткові публікації. З усіма стандартними вимогами молода Катерина Девдера впоралася. В її праці привертає увагу постійна присутність дослідниці. На відміну від дисертацій, автори яких часто у першому розділі ховаються за авторитетами та їхніми, сумлінно відреферованими текстами, лише в наступних виявляють свої погляди і спостереження, Катерина Девдера, посилаючись на тих чи тих знаних науковців, відразу входить у колію власних аргументацій, невимушено коригуючи, уточнюючи (с. 40, 41, 58 і т. д.) їхні судження, не впадаючи в однозначні вердикти, вдаючись до продуктивного діалогу (с. 36, 42-43, 57, 105, 138 і т. д.) зі своїми опонентами — як філософами (О. Лосев, К. Леві-Стросс, М. Еліаде, С. Токарев) й літературознавцями (М. Бахтін, Г. Грабович, Т. Мейзерська, Я. Поліщук, І. Борисюк та ін.), так і з рецензентами творів О. Лишеги та їх реципієнтами (М. Лаюк, Т. Пастух, Р. Свято, О. Сливинський, Т. Прохасько, Ваню Крюгер та ін.). І ця літературознавча інтрига почалася вже із 27-ої ст. Таким чином Катерина Девдера сягає сподіваної збіжності горизонтів очікування, навіть не ухиляється бажаного в науці конфлікту інтерпретацій, зіставляючи, а не протиставляючи погляди інших, аби на їх перетині знайти необхідну семантичну вісь, що допровадить до пошукової істини. Вона знається на технології діалогізування, про що свідчить третій підрозділ другого розділу дисертації, доповнює суб'єкт-суб'єктні стосунки Я – Ти (М. Бубер), свідомістю рівноцінних множин Я — Інший (М. Бахтін), виявляючи їх в циклі «Снігові і вогню», знаходячи різновиди діалогів у поєднаннях з монологіями в поезіях «Кінь», «Заєць», «Лебідь», «Ворон», «Лялька», «Лось» тощо, з'ясовуючи перебування ліричного героя в голосі Іншого («Сокіл»). Можливість бачити через Іншого себе («Хлорець») викликає, на думку Катерини Девдери, асоціації з античним Нарцисом, сковородинським Наркісом, але О. Лишега виходить за межі соліпсизму (с. 116). Суб'єкт-суб'єктні стосунки властиві як поезіям («Глек»),

так і прозі («Поцілунок Елли Фіцджеральд»). Дослідниця простежила діалог також і між жанрами, наприклад між «Піснею 352» й есе «Флейта землі флейта неба» (с. 127). Діалогізуючи з Д. Г. Лоуренсом, поет використав у вірші «Ворон» непряме цитування віршів американського письменника «Човен смерті» й «Черепашка», які переклав на українську мову. Натомість в діалозі О. Лишеги з Е. Павндоном, як виявила дослідниця, актуалізовано версифікаційні особливості метричних і неметричних форм («Слід»). Таких яскравих прикладів у дисертації — безліч. Катерина Девдера, апелюючи до технології діалогізування, довела, що поезія, навіть герметична, завжди розрахована на спілкування Я — Ти, з Іншим, тобто чути іншого, як себе, що вже є тереном герменевтики, яка згадана в методологічній основі як один методів, хоча, при посиланні на М. Гайдеггера й Г.-Г. Гадамера, ним бути не може. Принаймні, вони не визнавали її методом.

Вершиною Лишегиного діалогу Катерина Девдера вважає есе «Франко» під назвою «Старе золото», що привертає увагу продуманою структурою (вступ, десять розділів-комволютів). У ньому автор, як і в поезіях «Ведмідь», «Гора», «Він», дав іншу, нетрадиційну інтерпретацію І. Франка як втаємниченого в особливі празнання, як медіатора фізичного й метафізичного світів, а не цивілізатора (С. 143).

Важливою, майже наскрізною прикметою роботи є схильність Катерини Девдерийти, спростувавши безпідставність літературознавчого агностицизму (М. Лаюк), переважно від тексту, а не від себе до тексту, що практикується зазвичай. Таким чином їй вдається знайти адекватні ключі прочитання, не накладаючи на тексти невідповідних матриць чи особистісних вражень. Лише в окремих випадках, як у другому підрозділі другого розділу, дисертантка, матризуючи юнгіанські положення архетипу Аніми й «матріархальної свідомості» Е. Ноймана, абсолютизує висновок «сталості фемінності світогляду» О. Лишеги (с. 103), хоча окремі її спостереження над віршами «Лялька», «Лебідь» з палеолітичною семантикою «венер», над новелою «Лозанн» досить цікаві для розуміння сенсу амбівалентної Великої Матері, визначальної в українському космосі. Твердження дисертантки полемічне, як і віднаходження комплексу Евтерпи в постаті Т. Шевченка, що свого часу обстоював І. Балея. Звичайно, утриматися від спокуси накладання матриць на текст, особливо коли йдеться про міф, досить важко, але дисертантка, приборкавши інструментарій міфології, використовує його доцільно, аби розкрити сутнісні характеристики різножанрової творчості О. Лишеги й особливості його ідіостилу. Тому дослідниця цілком виправдано зосереджує аналітичну проекцію на його постаті, на його *інакшості* в літературному процесі від 70-х років ХХ ст. до 2014 р. ХХІ ст., посилаючись на самоспостереження автора, який у «Балачці з Прохаськом» відмежував себе від поетів Київської школи, куди його «записував» не тільки В. Моренець, стверджуючи, що в ній все «інакше», що

«вони мислять більше про тип. А у мене не стільки тип, як якась особистість. Певний представник того чи того. В цьому велика різниця». Вказував він і на свою відмінність від Г. Чубая, якого, як і М. Воробйова, вважав своїм наставником. Чутлива до такого неупередженого самоаналізу О. Лишеги, Катерина Девдера цілком виправдано вивела його неординарну постать за коло обмежливих типологічних рядів, здається, абсолютизованих в літературознавчих студіях, проте вона вряди-годи звертається до порівнянь й аналогій творчості письменника з іншими письменниками (М. Островерха, Ліна Костенко та ін.), особливо з тими, твори який він перекладав (Е. Павнд, Г. Д. Лоуренс, Сільвія Плат). У такому разі дослідниця бере на себе сміливість утверджувати неповторний ідіографічний статус О. Лишеги, трактувати його в сенсі *haxax legomenon*. І в цьому полягає свіжий, новаторський підхід дослідниці на порушену в її дисертації проблему. Звичайно, при цьому контекст набуває притьмяненого вигляду, але він присутній, як історичне тло, в дисертаційних посиланнях на біографію автора, на соціальну й літературну дійсність, що цинічно витискала його на береги письменства, в ситуацію «мовчання», проте андеграунд лише стимулював креативну волю О. Лишеги, як і багатьох його талановитих сучасників. З погляду сьогодення, грубо відкинутий камінь став нині наріжним в історії української літератури. Якби О. Лишега — неповторна творча особистість, преміант ПЕН-клубу до когось уподібнився, він би не був О. Лишегою. В цьому суть ідіографії, що не відкидає типологію. Така настанова спонукала дослідницю, яка обрала собі насправді метод міфологічної школи (хоч і не згадала в методологічних основах), актуалізувати техніку «пильного прочитання», не пропустивши жодної важливої деталі в різножанрових текстах письменника, аби на підставі скурпульозного їх аналізу з'ясувати його адекватний літературний портрет.

О. Лишега виявив свою інакшість і в оперуванні образною системою поетичного мовлення. Катерина Девдера, прислухаючись до автонастанов автора, висвітлила таку його творчу на багатьох прикладах. Але не це головне. Його не задовольняла метафора (лист до І. Дзюби від 25 листопада 2011 р.), якій він протиставив метаморфозу, тому що прагнув деметалогіювати лірику. При цьому автор оперував, за твердженням дослідниці, *міфологемами* творення світу, гріхопадіння, обмеження свободи іншого тощо, серед яких власне метаморфоза стосується екстатичного шаманізму як повернення до першоджерел, відродження-воскресіння тощо, які творять сакральну історію первозданності (с. 34-35). Катерина Девдера має рацію, вбачаючи, за Л. Потаповим й С. Токаревим) в шаманізмі проторелігію і водночас українське мольфарство (В. Ятченко), посилаючись на зізнання О. Лишеги його зацікавленістю шаманізмом під час вчителювання в Бурятії. У разі потреби дослідниця при інтерпретації повернення й часопростору звертається до топосів лісу, міста, які насправді треба вважати *міфемами*, найменшими елементами

міфу, як і ведмедя, сокола, гору, воду тощо. Продуктивним й концептуальним в дисертації стало поняття «авторський міф», взятий з праць Я. Поліщука. Воно було підказане й присвяченим О. Лишезі віршем М. Воробйова, який трактував «повернення до / первісного мислення» «ключем до світу без назв», коли «високий гість» — поет, «наближаючись до його кордонів», «мусив перебути звіром... демоном.../ і аж потім чистим духом...». Катерина Девдера в різних ситуаціях означає поняття «авторський міф», що постає «як символічна сенсотворча універсальна структура, іманентно присутня в поезії, прозі і драматургії, має тісний зв'язок із тугою за первозданністю, міфічним часом «золотої доби» (с. 50), не пов'язаним з наживою. Авторський міф набув особливого увиразнення в есе «Старе золото», де виявлено не лише посилення на антологію «Старе золото. Вибір з старогрецьких поетів, що упорядкував І. Франко (1915), не лише авторемінісценції на кшталт «Риби» (5 конволютів), а й чимало життєво достовірних фактів з життя І. Франка й О. Лишеги, навіть застосування інтермедіальних прийомів пластики (пошук втраченої скульптури С. Литвиненка). Катерина Девдера має рацію, твердячи, що образ І. Франка став «дзеркалом» О. Лишеги на основі міфу первозданності (с. 137-138).

Концепція авторського міфу помітна, як доводить Катерина Девдера, і в Лишегиній інтерпретації поезій Д. Г. Лоуренса, зумовлених близькою для українського поета американською ідеєю «wilderness», властивою Д. Г. Лоуренсу, а також ліриці Сільвії Плат, «феміноцентричні» особливості якої менше цікавили О. Лишегу, «мелопоеї» й «логопоеї» Е. Павнда, Сільвії Плат, поезії яких перекладав О. Лишега. Відбувся внутрішній діалог, адже О. Лишега добре знав як перекладач їхню творчість, тому оперував спільними образними формами (центонами). Діалог постає, за твердженням автора дисертації, частиною авторського міфу. Однак в роботі лишилися непроясненими зв'язки цього міфа й міфа як універсальної чуттєвої дійсності, структурованої за людським світосприйняттям. Чи авторському міфу властиві аналогічні космосцентричні утворення, що протистоять хаосу, космогонічні процеси, що започатковують історію, адже О. Лишега повсякчас заглиблювався в глибини первозданності? Що вони означають ці глибини, крім до-цивілізаційних форм існування? Як вони пов'язані з культурою, представником якої був О. Лишега, захоплюючись палеолітичною пластикою? Очевидно, заглиблення в палеоліт неминуче пов'язане з поверненням в сьогодення. Помітно, що дисертантка поділяє погляд Г. Грабовича про маргінальність походження міфу (с. 32-33), але як бути тоді з універсальними міфами тоталітарних режимів, в одному з яких довелося поневірятися О. Лишезі?

Попри побіжні й принагідні зауваження дисертацію «Літературна творчість Олега Лишеги: інтерпретація, контекст, рецепція» Катерини Девдери треба визнати свіжим перспективним дослідженням, в якому молодий науковець сміливо порушила важливі для сучасного літературознавства,

філології й гуманітаристики проблеми, довела правочинність ідіографії (поряд з типологією), потребу діалогічного аналізу текстів у пошуку адекватного ключа його прочитання без накладання на нього чужорідних матриць, поваги до Інакшості, знаходження з нею збіжність горизонтів розуміння. Автореферат відповідає дисертації. Робота відзначається аргументованістю узагальнень, тез і положень, вагомністю отриманих висновків, написана з дотриманням усіх вимог, які ставляться до кандидатських дисертацій «Порядком присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами, внесеними Кабінетом Міністрів України №656 від 19 липня 1915 р.), тому автор дисертації Катерина Девдера цілком заслуговує на те, щоби присудити їй науковий ступінь кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 — українська література.

7. 02. 2018 р.

Ковалів Ю. І. – проф., д. філол. наук,
проф. кафедри української літератури,
теорії літератури, літературної творчості
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

